

Uli Hauzer
Gerald Hiter

SVA SU DECA
NADARENA

Sa nemačkog preveo
Slobodan Damjanović

■ Laguna ■

Naslov originala

Gerald Hüther

Uli Hauser

JEDES KIND IST HOCH BEGABT

Die angeborenen Talente unserer Kinder und was wir aus ihnen machen

Copyright © 2012, Albrecht Knaus Verlag, München, a
division of Verlagsgruppe Random House
GmbH, München, Germany.

Translation copyright © 2015 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

„Kad sam imao pet godina, mati mi je rekla da je sreća najvažnija stvar u životu. Kad sam pošao u školu, pitali su me šta želim da postanem kad odrastem. Napisao sam 'srećan'. Rekli su mi da ne razumem pitanje, a ja sam odgovorio da oni ne razumeju život.“

DŽON LENON

Sadržaj

1. Pre nego što započnemo	9
2. Više od čuda: kakve talente naša deca donose na svet	31
Ljubav i naklonost	34
Otvorenost i radost otkrivanja	40
Kreativnost i radost stvaranja	46
Poverenje i pouzdanje	50
Upornost i svojeglavost	56
Pažljivost i saosećanje	62
3. Pravilna potpora umesto pogrešne podrške: kako deca mogu razvijati svoje talente	69
Nastanak darovitosti	71
Razvijanje talenata	80

4. To se suviše često rasipa: šta činimo sa	
darovima naše dece	93
Kada se ljubav izneveri	99
Kada se pokvari radost otkrivanja	110
Kada se koči radost stvaranja	117
Kada se zloupotrebi poverenje	124
Kada se svojeglavost razbija	135
Kada se potiskuje saosećanje	140
5. Ispunjen život: ono što našoj deci	
stvarno treba	149
<i>Dodatne informacije</i>	<i>163</i>
<i>O autorima</i>	<i>165</i>

1.

Pre nego što započnemo

Kako to izgleda kad jednostavno samo postojimo? Kad činimo samo ono što hoćemo? Kad ujutru ustanemo, otvorimo prozor i radosno udahnemo vazduh? Radosni što smo živi. Radosni zato što smo na svetu. Radosni što imamo roditelje, porodicu.

Kako bi to bilo, kada bismo bar na trenutak mogli da se setimo šta se desilo kada smo prvi put ugledali svet? Kada smo videli oči majke i oca. Kad bismo mogli da se setimo kako nam je bilo prijatno da se u njihovom naručju smejeemo, gućemo, plaćemo; onda kada nam sopstvena nesavršenost nije nimalo smetala. Šta bismo dali da još jednom doživimo trenutak u kome smo iznenada iz tame došli na svetlost, u uzbudljivu

pustolovinu koja se zove život? Sve je bilo tako veliko, tako novo, činilo se da nema ni prostora ni vremena; bilo je fantastično jednostavno postojati. Postojati bez velikih zahteva, samo disati, jesti, piti spavati. Kad smo umorni, mi zaspimo. Ako smo tužni, plačemo. I veseli smo kada nas neko radosno pogleda.

Šta bismo dali da možemo još jednom da budemo dete i da dečjim očima posmatramo svet? Da se opažaji smenjuju velikom brzinom, da se stalno čudimo i divimo, da smo suviše uzbuđeni da bismo mogli zaspati, umorni od svih utisaka? Tada bismo bili očarani šumovima i mirisima, i svime što možemo da vidimo. Maštali bismo, otkrivali bismo svet, igrali se u životu. Bili bismo kraljevi, nikad sluge. Zamišljali bismo da smo na Meseću i da putujemo kroz vreme. I da ostali samo čekaju da vide naše titanske podvige i da kažu: odlično, bato, svaka ti čast.

Kako je to bilo jednostavno! I kako je od tada, od našeg detinjstva, život postao težak. Prvobitna lakoća je nestala i sve je postalo tako mučno i teško. Šta se izrodilo iz tadašnjeg oduševljenja životom? Iz osećanja da svaka sekunda donosi nešto novo, da svaki minut donosi uzbudljiv doživljaj, da svaki sat donosi drukčije viđenje stvari?

Sada smo odrasli, detinjstvo i prvobitna začuđenost odavno su ostali iza nas. Dužnost, odgovornost, navika, uništili su ono što je nekada bilo. Jednostavno je postalo složeno. Sporo je postalo brzo. Veliko – malo. Mi više

ne trošimo vreme, sad vreme troši nas. Okrećemo se u krug. Umorni smo i iscrpljeni, osećamo se istrošeno i pretovareno. Ritam sveta rada određuje svakodnevni život, određuje naše veze i način našeg mišljenja. Tehnički napredak, društvene promene i tempo života – stvari koje svakog dana doživljavamo – sve više izmiču ne samo kontroli već i razumevanju. Život se pretvorio u sposobnost podnošenja stresa; on mora da bude efikasan, savršen, optimalan. Sve mora da ima smisao i cilj; naš život je postao analiza. Mi procenjujemo i nas procenjuju, životna utakmica obuzela je sve strane našeg bića; prodrila je u izbor partnera, u rođenje deteta, u posao i u slobodno vreme. Uhvaćeni smo u mašinu i glava nam je puna predstava i pojmova. Jedva stižemo da u tu zbrku unesemo neki red. Za sve što nam se dešava nemamo reč, ali nemamo ni vremena da o tome razmislimo. Nemamo vremena da mislimo šta se dešava i šta je bilo. Jurimo kroz život zaboravljajući da živimo; postali smo mašina koja radi, ne postavljajući pitanja. Izručeni smo na milost i nemilost sistemu u kome vladaju samo tri reči: Ja; Sve; Odmah. To je užurbano trojstvo naših dana.

Bavimo se svim i svačim. Ali šta je sa našim sopstvenim životom? Ko smo mi i čemu težimo? Koliko ste puta sebi postavili pitanje zašto, zbog čega ste postali takvi kakvi jeste? Ko je na vas najviše uticao; kakva iskustva su vas oblikovala? Da li ste postali ono što ste hteli da budete? Ili ono što je trebalo da postanete? Sećate li se da

li ste vi birali pravac u kome ste krenuli i koji vas je doveo ovde gde ste sada? Da li su napori koje ste uložili zaista urodili plodom i doneli vam ono čemu ste težili? Ili biste radije izabrali put koji ne vodi samo u jednom pravcu, put koji pruža mogućnost primanja novih utisaka i sticanja novih iskustava? Onda biste u sebi možda razvili druge sposobnosti. Pod drugim okolnostima do izražaja bi došle vaše druge sposobnosti i vaši drugi talenti.

Danas je teško reći šta se onda, u doba kada ste bili mali, skrivalo u vama. O čemu ste maštali, čime se oduševljavali. Šta vas je pokretalo. I za šta ste sve imali dara. Da li ste ikada pomislili koji talenti leže u vama, a da u životu nisu nikada došli do izražaja. Imate li bilo kakvu predstavu o tome kakvi talenti spavaju u vašoj deci? Za šta su ona stvarno sposobna, a za šta nisu?

Pitanje glasi: Šta je zapravo talenat, posebna nadarenost? Kako nastaje? Da li su talenti urođeni? Na osnovu čega znamo da u nekom detetu leže darovi kojih u drugoj deci nema? I šta se dešava sa takvim darovima ako ih niko ne otkrije, ako nikom nije stalo da se oni pokažu i ostvare do kraja? Kad dete niko ne ohrabruje da ispoljava svoje talente, kada mu niko ne pruža podršku, taj će talenat potpuno zakržljati.

To je šteta. Koliko bi svet bio siromašniji da na njemu nisu živeli daroviti ljudi. Kako smo zahvalni tim herojima istorije čiji talenat nije ostao skriven i zakopan. Armstrongu i Čaplinu, Daliju i Dizniju, Mocartu i Vagneru. Njihova dela žive u svim vremenima. Oni su sledili svoj

unutrašnji zov, i niko ne zna da kaže kada su ga prvi put čuli. Šta se tačno desilo kada su taj zov prepoznali kao sopstvenu sudbinu? I šta bi se desilo da Ajnštajnovi roditelji nisu svom stidljivom i povučenom potomku dozvolili da živi u svetu mašte i satima pravi kule od karata? Da mu nastavnici nisu dozvolili da satima lupa glavu oko samo jednog pitanja? Da se nisu pomirili sa činjenicom da to dete nije u stanju da uči napamet i bez razumevanja? Kako je začuđujuće vedra ispovest ovog mislioca svetskog glasa o tajni sopstvenog uspeha. Svi oko njega bili su ubeđeni da nema neki poseban dar, da je samo „strastveno radoznao“.

Kako je to čudno. Ali na osnovu čega se može utvrditi koji se posebni darovi i talenti kriju u nekom detetu? Dar ne prati odmah i neko posebno htenje, neka posebna moć ili sposobnost. Nadarenost ili talenat najpre je samo mogućnost; tek kasnije postaje sposobnost da se donose plodovi i proizvode određene stvari i dela koji se jasno razlikuju od onoga što su drugi u stanju da u toj oblasti naprave i stvore.

Postoje eksperti, takozvani tragači za talentima, koji misle kako su u stanju da utvrde da li neko dete nosi u sebi određene potencijale. U oblasti sporta srećemo puno takvih tragača za talentima. Oni posmatraju decu od njihovih malih nogu, usredsređuju se na njihove pokrete, procenjuju njihovu volju za pobedom i izriču svoj sud. Ovi su ljudi možda u stanju da na osnovu telesne građe procene da li neko dete ima dobre pretpostavke

za postizanje vrhunskih rezultata. Ali kad pomislimo da su, na primer, istinski veliki sportisti poput Lionela Mesija, fudbalera svetskog glasa, u detinjstvu bili sitni i nerazvijeni, onda nam postaje jasno da takve prognoze nisu pouzdane.

Naslutiti talenat u njegovoj početnoj fazi nije nimalo jednostavno; a još je teže kada se ne radi o sportu već o ranom otkrivanju muzičkog, likovnog, književnog ili saznanjog dara. Tu moramo biti mnogo pronicljiviji. Tomas Alfa Edison, na primer, jedan od najvećih pronalazača u ljudskoj istoriji, bio je najgori đak u svom odeljenju. Učitelji su smatrali da Marsel Prust nema veze sa pisanjem. Pablo Pikaso nikad nije bio u stanju da zapamti redosled slova u abecedi. Đakomo Pučini je stalno padao na ispitima, a Pola Sezana nisu primili na akademiju.

Isto tako nije lako prepoznati ni one talente koji će kasnije od dece stvoriti vodeće ljude u politici i privredi; ili ih pretvoriti u ličnosti koje će uspostaviti merila ponašanja za čovečanstvo i u svima izazvati duboko poštovanje. Ko je mogao da pomisli kako će od malog školarca Nelsona Mendele jednog dana postati velika figura svetske istorije, uporediva sa samim Mahatmom Gandijem? Onim istim Gandijem koji o godinama provedenim u školi govori kao o najnesrećnijem dobu svog života. Da li je iko mogao da nasluti da se u siromašnoj albanskoj seljančici krije Majka Tereza, koja će ceo svoj život posvetiti poniženima i unesrećenima ovoga sveta?

Ili da će od debelog Vilsona postati veliki Čerčil? Ove ličnosti svedoče o tome šta sve može da se desi, a svi su oni neprevaziđeni geniji, kao što je Betoven bio u oblasti muzike, ili Henri Ford u svetu automobilizma. Ako je verovati pričama, mali Henri je već u sedmoj godini umeo da rasklopi sat i da ga ponovo sastavi. A on nije ništa drugo radio do istraživao, pravio i rasturao, sve dok se jednog dana u njegovoj garaži nije pojavila motorizovana naprava na četiri točka – automobil.

Ako pokušamo da utvrdimo kada je neko dobio priznanje za svoja izuzetna dela i zauzeo položaj u društvu koji mu zbog tih dela pripada, doći ćemo do obeshrabrujućeg zaključka: upravo se ovi ljudi nisu posebno isticali ne samo u vrtiću ili osnovnoj školi, već nisu bili prvi ni na univerzitetu, ukoliko su ga uopšte pohađali. Naprotiv, većina njih je kasnije tvrdila kako se nisu snalazili u školi i na univerzitetu. Norveški kompozitor Edvard Grig rekao je da je škola u njemu „razvila samo loše strane, a one dobre ostavila netaknute“. U velikom broju slučajeva, geniji su bili loši đaci, neuspešni studenti, čudaci nesposobni da prihvate uobičajen način razmišljanja i ponašanja. Nisu postizali neki poseban školski uspeh, niti su se naročito isticali na fakultetu i dobijali visoke ocene na ispitima. Mnogi od onih koji su obogatili naš život u detinjstvu su bili neuspešni. Džon Lenon je izbačen iz vrtića, a najveći problem Vudija Alena u školi bio je u tome što ga je zanimalo sve samo ne ono što učitelji govore.

Ono zbog čega se danas divimo izuzetnim sposobnostima tih ljudi na videlo je izašlo tek onda kada su činili ne ono što se od njih očekuje, već ono što im je važno. Salvador Dali je po ceo bogovetni dan crtao, a Pablo Pikaso nije hteo da uči aritmetiku. Oni su slikali, istraživali, maštali. I to su radili tako dosledno, kompetentno i uspešno, kako njihovi roditelji, vaspitači i učitelji, nastavnici i profesori nikada ne bi očekivali od njih. Pokazivali su karakter, bili istrajni i svojeglavi. Uporno su postavljali pitanja sve dok nisu našli odgovore koji su ih zadovoljili. Jednostavno rečeno, uvek su bili to što jesu i pokoravali su se samo sopstvenim zahtevima i normama.

Ali u školi svojeglavost i nesavitljiv karakter nisu na velikoj ceni. Učitelji od đaka zahtevaju da rade zadatke i onda upoređuju njihova dostignuća. Za urađene zadatke dobijaju ocene, iz kojih na kraju godine učitelj izvodi prosek. Onaj ko želi da popravi ocenu, mora se baviti onim oblastima u kojima je postigao slab uspeh i koje ga po pravilu ne zanimaju. Da bi se iz francuskog popravila „slaba“ i dobila „dovoljna“ ocena, potrebna je velika pomoć i veliki rad. Naprotiv, iz engleskog isti đak od „dobrog“ sa velikom lakoćom postaje „vrlo dobar“. Apsurdno je gubiti suviše vremena na ono što nekome ne ide od ruke, a ne posvetiti vreme onome što đak dobro radi i u čemu postiže uspeh. U sadašnjem školskom sistemu važi samo jedno pravilo: postići dobru prosečnu ocenu. Onom ko misli da u životu treba težiti uzvišenim stvarima, u školi se brzo pokazuje da on pre

svoga treba da se prilagođava proseku. Možda je tačno ono što je bogomdani satiričar Georg Kristof Lihtenberg („Svaka greška je neverovatno glupa kada je neko drugi napravi.“) rekao o školi: „Bojim se da naše suviše brižno vaspitanje rađa samo duhovne patuljke“.

U proteklim vekovima ovakav sistem obrazovanja donosio je više štete nego koristi. U njemu se prvo utvrđuje šta đaci treba da znaju, a onda se za pravilan odgovor daje dobra ocena. Onaj ko kući ne donosi dobre ocene, postaje auto-mehaničar ili limar; a ko hoće da bude lekar, taj mora da buba. Malo vremena se posvećuje podsticanju razvoja samostalnih ličnosti, pa zato mnogi potencijali ostaju skriveni. Imamo primer dece koja su do pre nekoliko godina zbog genetskog nedostatka (trizomija 21), smatrana nesposobnom za učenje. Budući da takva deca crtama lica podsećaju na mongole, ona su označavana izrazom „mongoloidi“. Ili su pogrdno nazivani „idiotima“; kao „idiota“ lekari i psiholozi odavno označavaju čoveka sa teškim duševnim oštećenjima. Ali danas neka od te dece polažu maturu i upisuju se na fakultete. Svoj genetski defekt ona i dalje nose sa sobom, ali su imala sreće da naiđu na učitelje koji se nisu slagali s tim da su ona beznadežni slučajevi, učitelje koji su im pristupali bez predrasuda i s punim poštovanjem, i koji nisu zazirali od kontakta s njima. Oni su shvatali da su ova deca osetljiva i bodrili ih da pokažu šta znaju u prividno bezizglednim situacijama. I sa radošću i odobravanjem prihvatili su ih onakve

kakvi jesu. Tako je iznenada postalo moguće ono što je ranije bilo nezamislivo.

Ipak, po pravilu, naše škole nisu usmerene na razvijanje đачkih potencijala. Odgovorne ljude našeg obrazovnog sistema nimalo ne brine što još mnoga deca i adolescenti vaŹe za gubitnike, lišene svakog dara. Raćunaju se jedino dobre ocene. Obrazovni sistem svodi se na proizvodnju rukovodećih kadrova. Svi obrazovni sistemi iskljućuju i odbacuju određenu kolićinu gubitnika, jer smatraju da su postojeće škole i fakulteti u stanju da proizvedu dovoljno dobrih kadrova za rad u privredi, politici i nauci.

U taj princip doskoro je verovala većina vaspitaća i ućitelja u našoj zemlji. Zato naš obrazovni sistem ostaje onakav kakav je i bio. Tako se i dalje darovitost uporno meša sa dobrim ocenama u školi. Sposobnost saosećanja i veština da se ćuju tuđe muke nisu kategorije koje imaju ulogu u ocenjivanju studenata medicine. Onaj ko hoće u Nemaćkoj da postane doktor, mora biti bolji u matematici nego u sposobnosti saosećanja.

Ali to je zastarelo razmišljanje. Sa njim ne moŹemo u budućnost. Naše su škole zastarele. Naš antikvarni obrazovni i vaspitni sistem, sa svojim merilima uspešnosti, nije dorastao izazovima novog vremena.

I još nešto: takozvani *vrhunski stručnjaci* sve češće pokazuju svoje slabe strane. Uzorni ućenici zasenjuju okolinu odlićnim ocenama i završnim radovima. Oni svaki ispit briljantno prolaze i idu pravim putem koji ih

nepogrešivo vodi ka vrhu; i ubrzo dospevaju do vodećih položaja u društvu i državi. A onda bedno stradaju, ne uspevajući da odgovore na izazove koje im nameće njihova profesija. Ti rukovodeći kadrovi, brižljivo pripremani i pažljivo birani, istaknuti pojedinci, u stanju su da iznenada u potpunosti zakažu u nekoj teškoj situaciji i da mnogo razočaraju one koji su u njih polagali velike nade.

Kako se desilo da se oni od kojih se očekivalo da odgovore na svaki izazov svog poziva u sve većoj meri pokazuju kao nedorasli tim izazovima? Razlog leži u činjenici što su oni doduše naučili da se delotvorno i u najkraćem roku prilagode onom što se od njih traži u školi i na fakultetu, ali nisu naučili da savladaju složene probleme koji iznenada iskrsavaju. Oni koji su uvek bili uspešni i koji nikada nisu u sebe posumnjali, ne znaju kako da se ponašaju u neodređenim i opasnim situacijama. Nisu naučili da rade timski i nisu u stanju da nadahnu svoje saradnike. Oni su savršeno prilagođeni sistemu u kome je sve unapred jasno naznačeno i u kome postoje pravila šta treba činiti. Ali oni nisu u stanju da improvizuju, da se unose u stvari. Njima nedostaje istinska želja da razvijaju svoje talente, spremnost da idu novim putevima i traže nova rešenja. Oni nisu u stanju da budu istinski rukovodioci, mogu samo da izvršavaju propisane obaveze.

Međutim, takvi ljudi danas su sve manje potrebni. Takođe nisu potrebni ni oni koji gledaju samo sebe i samo o sebi vode računa. Doba sebičnjaka je prošlo.

U sve složenijem svetu, više se ne radi samo o dobrom igranju društvenih uloga; radi se o tome da čovek bude ono što jeste. Da bude svestan svojih sposobnosti i da bude u stanju da se povezuje sa drugim ljudima. Da ne bude učauren u sebe, da stupa u kontakte, da izgrađuje veze sa drugima; danas se od ljudi traži da preskoče sopstvenu senku. Da se naviknu da idu uspravni, a ne da se savijaju; da budu otvoreni za saradnju, a ne da se zatvaraju za druge; da budu spremni da tragaju za novim rešenjima i da ih prihvate kad dolaze od njihovih saradnika. Traži se da stalno povezuju i kombinuju stečene informacije. Traži se svojeglavost, kreativnost, originalno mišljenje i socijalna kompetencija. To su osobine koje danas imaju mnogo veće značenje nego u prošlom veku. Ali to se danas nigde ne uči; i ne može se takođe meriti kroz ocenjivanje. Naše škole nisu pripremljene za stvaranje ovih sposobnosti.

Direktori velikih i globalnih preduzeća odavno su zapazili da se prilikom izbora najdarovitijih kandidata koji dolaze sa visokih škola i fakulteta ne mogu osloniti samo na njihove ocene i diplome. Istina, oni i danas, kao i ranije, traže najbolje diplomce sa Harvarda, Oksforda ili Kembridža, ali pre nego što prime nekog kandidata oni ga prethodno pošalju na jednogodišnji rad u državnu školu, po mogućstvu smeštenu u sirotinjskoj četvrti. U takvoj školi diplomci elitnih fakulteta dobijaju priliku da predaju u odeljenjima u koje se nastavnici jedva usuđuju da uđu. U odeljenjima sa decom kojima

je nastava najmanja briga na svetu, decom koja nisu izašla na kraj ni sa sobom, ni sa svojim roditeljima. Ipak, takva su deca u stanju da se zainteresuju kad prime-
te da im neko ozbiljno pristupa. Na taj način, oni koji sebe nazivaju *mladim liderima* i koji su naučili samo na uspehe upoznaju se sa pravim životom u svim njegovim vidovima, pa i onim neprijatnim. Njihov zadatak jeste da u decu i adolescente koji su odavno izgubili volju za učenjem, ako su je ikada imali, usade polet i nove per-
spektive. Da stvore timove. Da ih ohrabre da uče. Da u njima probude želju za radom. I da se posle poraza ne povuku sa bojnog polja. Taj program naziva se *Teach first* i zasniva se na iskustvu, a ne na ocenama.

„Univerzitetska fondacija nemačkog naroda“, insti-
tucija zadužena za podršku talentovanim pojedincima, takođe je zapazila da dobre ocene nisu garancija budu-
ćeg uspeha u nauci i tehnici. Zbog toga ona sve češće stipendije dodeljuje kandidatima koji su na studijama imali prosečne ocene, ali su, recimo, uspeali da se istaknu na nekom nagradnom takmičenju. Ispostavlja se da se ovi mladi istraživači i amateri bolje razvijaju i uspešnije napreduju od bubalica sa najvišim školskim ocenama. Preduzetnici sve više obraćaju pažnju na socijalne kom-
petencije kandidata.

Nailazimo i na problem koji još nije postavljen na ovaj način. Naš obrazovni sistem ne pokazuje sklonost samo prema „manje nadarenim“ učenicima. On sve više ometa razvoj takozvanih „nadarenih đaka“. On ne samo

da ne odgovara onima „dole“ već više ne odgovara ni onima „gore“. Toga su svesni neki obrazovni eksperti, kao i određeni broj privrednih rukovodilaca. Takođe, sve više političara ukazuje na ove teškoće. Ali oni nemaju plan kako da reformišu postojeći sistem. Istorijski ukorenjene strukture, poput našeg školskog i obrazovnog sistema, sa svim njegovim pravilima, propisima i vladajućim odredbama, vrlo se teško menjaju. Nema nikakve koristi ako besno nasrnemo na njih. Mnogo je bolje da postavimo pitanja, i to prava pitanja, i da se pritom ne zadovoljimo lakim odgovorima. Pre svega, treba dovesti u pitanje ono što je do sada bilo samorazumljivo i što se kao predubeđenje čvrsto usadilo u našu svest: uverenje da „nadarenu“ decu i adolescente treba obavezno odvojiti od ostalih, da bi mogli da „optimalno“ odgovore na zahteve svog talenta.

Dakle, kako stvari stoje sa našim starim shvatanjem darovitosti? Koji njegov deo i dalje ima smisla a koji služi samo tome da se održe stare mere selekcije i strukture preživelog obrazovnog sistema?

Dokle ćemo se pridržavati ideologije darovitosti na kojoj počiva ovaj sistem? I možemo li to i dalje da podnosimo?

To su pitanja koja se postavljaju u ovoj knjizi. Želimo da tragamo za putem koji će nas izvesti iz ovog ćorsokaka u koji nas je dovelo staro shvatanje darovitosti.

Kad neku stvar posmatramo iz drugog ugla, često vidimo nešto što ranije nismo приметili. Zato oprez,

jer se može desiti da u ruci imate knjigu u kojoj ćete naći nešto što obezvređuje vašu predstavu o tome šta je potrebno deci da bi razvila sopstvene darove, predstavu zasnovanu na onom što mi, kao roditelji i pedagozi, shvatamo pod vaspitanjem i obrazovanjem.

Zbog toga se zavalite u fotelju, udahnite duboko i nastojte da zaboravite sve što ste do sada čuli na temu unapređivanja darovitosti dece; odnosno, zaboravite predstave koje ste o tome imali. Možda će vam poći za rukom da se na trenutak vratite u doba kada ste bili dete. Možda ćete moći da se setite šta ste tada mislili i osećali. Da li ste hteli da postanete princ, vila, i da li ste se na tren izgubili, živeći samo u trenutku, u stanju za kojim čeznemo mi odrasli, koji nismo u stanju da izađemo izvan vremena i njegove podele na prošlost i budućnost? Veliki španski violončelista Pablo Kazalas rekao je jednom prilikom: „Svaka sekunda u kojoj živimo jeste novi i jedinstveni trenutak u univerzumu, trenutak u kome više nikada nećemo biti... A čemu mi učimo našu decu? Učimo ih da su dva i dva četiri i da je Pariz glavni grad Francuske. Kada ćemo ih naučiti da budu ono što jesu? I svakome od njih kazati: da li znaš ko si u stvari? Ti si čudo. Ti si jedinstven. Svih ovih godina i vekova koji su prošli nije postojalo nijedno dete potpuno nalik na tebe. Tvoje noge, ruke, tvoji prefinjeni prsti, način na koji se krećeš, sve je to jedinstveno i neponovljivo. Od tebe može postati Šekspir, Mikelandelo, Betoven. Ti si sposoban za sve. Da, ti si pravo čudo. I kad toga postaneš

svestan možeš li odmeriti snagu sa nekim ko je isto kao i ti – čudo? Onda se moraš potruditi – svi se moramo potruditi – da svet postane dostojan naše dece.“

Možete li se setiti momenta ganutosti? Momenta kada ste svoje dete prvi put uzeli u naručje i kada ste pred čudom života ostali bez reči? Kada ste zanemeli od sreće i radovali se svakom pokretu i uzbuđenju? Momenta kada su vam oči bile pune suza radosnica jer vam se dete prvi put nasmešilo? I kakav ste zanos doživeli tog trenutka u kome vam je možda postalo jasno da sa svakim ljudskim bićem nastaje jedan sasvim novi svet.

Pogledajte sada vaše dete, odnosno dete koje vam je povereno, i upitajte se sasvim opušteno, bez unutrašnjeg pritiska, bez predrasuda i procena, koga vidite ispred sebe. Ako pomislite da se pred vama nalazi nevaspitano dete, onda vas moramo zamoliti da još jednom krenete iz početka. Jer radi se samo o vašoj proceni, dakle, opet se zavalite u fotelju i pokušajte da zaboravite svoje ili tuđe predstave o tome kako treba da izgleda dobro vaspitano dete. Možda ćete ovu vežbu ponoviti još tri ili četiri puta, ali ćete onda shvatiti koga imate pred sobom: dete koje pokušava da se snađe u životu isto kao i vi kada ste bili mali. Isto kao što i sada još pokušavate. I onda vidite dete koje hoće da bude srećno i voljeno isto kao i vi. I koje pre svega želi da ga vidimo onakvo kakvo jeste, a ne kakvo treba da bude. Vaše dete, svako dete u stvari, traži upravo ono što i vi želite u dubini svog srca. Jer to je čežnja, to je potreba da budemo priznati. Volimo da nas

drugi priznaju i prihvataju u našem biću, sa našim jakim i slabim stranama; i takođe hoćemo da nas oni vole.

Što vam je teže da detetu pristupite na ovaj način, to vas više raduje činjenica što se ova knjiga našla u vašim rukama. Naravno, na prvom mestu su, ako hoćete da priznate, brige i strahovi povezani sa nadama i očekivanjima sa kojima posmatrate svoje dete. I ove predstave ispunjene strepnjom nisu bez razloga deo vaše ličnosti i života. One su u vama zato što vam sudbina ovog deteta, njegova budućnost, tako mnogo leži na srcu. Zato što bez obzira na to da li ste otac ili majka, vi snosite odgovornost za njegovu dobrobit i budući život. Bez obzira na to da li se kao deda i baba brinete za budućnost vaših unuka, bez obzira na to da li ste doneli odluku da svoju decu pratite na njihovom životnom putu od vrtića do škole. I da ponekad padnete u očajanje što se deca tako mnogo razlikuju od onoga što biste vi želeli da ona budu. Bez obzira na to da li u terapeutskim ustanovama dajete sve od sebe da pomognete onoj deci koja ne uspevaju da opravdaju očekivanja koja u njih polažu roditelji, vaspitači u vrtiću i učitelji u školi. Nije reč o tome kuda ćete i u kom svojstvu pratiti decu na njihovom putu u život. Što je svet u kome deca odrastaju složeniji, to su vam potrebnije stručna pomoć i potpora. Međutim, mišljenja o tome kako one treba da izgledaju danas se u velikoj meri razilaze. Bilo je vremena u kojima su decu, da bi ih pripremili za život, strogo vaspitavali i izlagali ih velikim lišavanjima. A bilo je i doba kada su

dobijala sve što požele. I jedan i drugi stil vaspitanja imaju svoje argumente. Roditelji sa kojima se, kad su bili deca, strogo postupalo i koji su živeli u siromaštvu, nastoje da svoju decu poštede takvih muka i iskušenja. Skloni su tome da svoju decu razmaze. Očevi i majke kojima je u detinjstvu bilo sve dozvoljeno, po pravilu postaju strogi roditelji.

Tako se ono što mi nazivamo vaspitanje, uvek menja. Ali uvek su predstave odraslih određivale sliku „ispravnog“ vaspitanja i „optimalnog“ obrazovanja. Kako će deca biti pripremljena za život uvek zavisi od toga šta njihovi roditelji, vaspitači i učitelji smatraju ispravnim. Retko zavisi od toga šta je za njih dobro. Da li se priznaju njihove potrebe, nade i čežnje. Deca moraju to da slede, i da se manje ili više povinuju, da svoje ponašanje u manjoj ili većoj meri usklade s tim.

Ali danas je naše znanje o razvitku čoveka mnogo veće nego što je bilo ranije. Utvrdili smo za šta je dete sposobno od samog početka života. Sa četiri meseca bebe mogu razumeti šta im se priča, sa šest su u stanju da prave razliku između dobra i zla. Sa devet meseci počinju da shvataju celishodno ponašanje, a nekoliko meseci kasnije počinju da naslućuju način na koji se stvari i ljudi međusobno uklapaju. Naučnici su tek poslednjih decenija počeli da klasifikuju sposobnosti dece i da razvijaju tehnike za otkrivanje onog što se dešava u njihovim glavama. Pa ipak, o tome još uvek suviše malo znamo. Tek nedavno su engleski naučnici

uspeli da dokažu kako je fetus između 35. i 37. nedelje trudnoće u stanju da pravi razliku između neprijatnih i bolnih oseta. Još pre 25 godina prerano rođene bebe operisane su bez anestezije. Tada se nije znalo za bolje.

Zato vas pozivamo da tražite odgovore na pitanja kojih još nema u udžbenicima: odgovore na pitanja kako se deca mogu bolje vaspitati i obrazovati. Naša pitanja ne treba postavljati tamo gde se radi o drugim stvarima. Hteli bismo da vas ohrabrimo da sa nama tragate za neotkrivenom blagom, za skrivenim potencijalima. Da stvorite u sebi nejasne predstave, a onda razvijete uverenje da se može i drukčije postupati. Da ne treba puno poverenje poklanjati kompjuterskim programima i savetima takozvanih eksperata, onih koji sve znaju i olako nude savete za poboljšanje vaspitanja i obrazovanja. Naravno, sasvim je moguće da optimalno vaspitanje i obrazovanje ne postoji, da se kada je reč o onome što hoćemo njima da postignemo radi samo o ideji, o predstavi koja se tokom ljudske istorije često menjala; i koja će se, naravno, i u budućnosti menjati.

Nećemo moći da sprečimo da odrasli članovi neke zajednice u svakoj generaciji iznova stvaraju predstavu o tome kako treba decu vaspitavati i obrazovati. Pre nas do ovog zaključka došli su zastupnici antiautoritarnog pokreta nastalog 1968. godine; a pre njih komunisti i nacisti. Uvek će se razvijati oni vaspitni metodi i obrazovni programi čiji je cilj da se generaciji koja dolazi posle nas usade predstave o vaspitanju i obrazovanju

koje smo mi smatrali delotvornim i potrebnim. Zbog toga odlučujuće pitanje ne glasi kako treba vaspitavati i obrazovati decu i omladinu, već za šta ih treba vaspitavati. Konačno, može se zamisliti da su naše predstave o tome šta će deci u životu kasnije biti od koristi pogrešne i neosnovane. Možda uopšte nije važno da se što je moguće bolje deluje i što je moguće više zna. Možda će nam u budućnosti biti potrebni ljudi koji ne postupaju onako kako postupa većina njihovih savremenika; ljudi koji neće pasivno čekati na sledeći nalog šta treba da urade. I možda našoj deci neće pomoći znanje koje smo u njih usađivali u vrtićima, školi i na fakultetu.

Život je više od lova na dobre ocene. Život je više od pripremanja ispita. Deca mogu da postignu više od dobijanja dobrih ocena. Mi ih potcenjujemo kad svu njihovu težnju i napore merimo samo dobrim ocenama u školi. Roditelji svojoj deci sve više pristupaju kao treneri ili menadžeri. U osnovi ovog postupanja nalazi se stav da su deca zapravo nesposobna da odluče šta žele i čemu treba da teže. Budući da su tako nesavršena i nepotpuna, roditelji moraju svojim savetima i nalogima priteći u pomoć.

Ali deca ne žele da stalno budu ispravljana i kritikovana; ona to isto tako nisu ni zaslužila. Ona su sposobna i mogu da preuzmu odgovornost za sebe, a u najboljem slučaju i za druge. Ona su od malih nogu razvijene ličnosti sa sopstvenim potrebama. Sposobna su da sabiraju sopstvena sećanja i iskustva i da gospodare svojim

sposobnostima i talentima. Deca nikome ne pripadaju do samima sebi. Ona su orlovi; nisu kokoši.

Da bi naša deca mogla da razvijaju talente i darove koji leže u njima, moramo im pristupiti bez straha i brige i bez unapred stvorenih predstava i namera. Zato moramo da im se prepustimo i da sa njima uspostavimo pravilan odnos. Ali to ne sme biti odnos koji postoji između nadređenog i podređenog ili između obrazovanog i onog ko tek treba da se obrazuje. To mora biti odnos u kome se sreću dva ljudska bića koja su, istina, različita, ali i spremna da uče jedno od drugog. I da uživaju u tome da zajedno otkrivaju svet. Moramo, dakle, naučiti da sa svojom decom razgovaramo na ravnoj nozi. Ništa nam neće škoditi ako pritom budemo morali da čučnemo.